

PROMETEJ

Stvoreni bijahu nebo i zemlja; more u valovima nadiraše na obale, a ribe se poigravale u njemu; u uzduhu pjevale ptice na krilima, a zemljom vrvjele životinje. Na zemlji ipak ne bijaše stvora u kojega bi tijelo bilo tako sazdano da se u njemu nastani duh i iz njega stane vladati svijetom zemaljskim. Tada stupi na zemlju mudri Prometej, sin Japetov, potomak drevne porodice bogova, što je Zeus svrže s vlasti. Prometej bijaše mudar i domišljat, te namah razabra kako u zemlji drijema nebesko sjeme. Stoga uzme ilovače, vodom je nakvasi, umijesi i načini od nje lik slikom i prilikom bogovima. Namjeri oživjeti glineni lik, te odasvud iz životinjskih duša probra dobra i zla svojstva i zatomi ih u grudi čovjeka. Atena, božica mudrosti i družica sina Titanova, stade se diviti njegovu djelu te tome poluživom liku udahnu duh, božanski dah.

Tako postadoše prvi ljudi. Za duga vremena ipak ne znadoše kako se služiti udimama svojim plemenitim i božanskom iskrom što je dobiše. Tako stadoše gledati, ali ne vidjeti, slušati, ali ne čuti; poput likova u snu

tumarahu naokolo, ne znajući kako se služiti predmetima. Nisu znali vještine kako se kopa i kleše kamen, ni vještine kako se opeke od gline peku, kako se od drveta šumskog tešu grede, ni kako se kuće grade. Pod zemljom, u pećinama mračnim, vrvjelo od njih kao od poslenih mrava. Ne znadoše vještinu kako predvidjeti zimu, ni cvijetno proljeće, ni plodnu jesen. Što god radili, bijaše bez razborito namišljene osnove.

Tada se Prometej zauze za svoje stvorove. Podučí ih promatrati izlazak i zalazak zvijezda, uputi ih u vještinu brojenja i slaganja pismena; podučí ih ujarmljivati životinje i u poslovima svojim služiti se njima sebi na pomoć, a konje nauči na kola i uzde; pronade čamac i jedra za plovidbu. Pobrinu se i za sve ostalo što je ljudima na potrebu bilo u življenju. Kada bi ranije koji čovjek obolio, ne znade ni za kakva lijeka, ne znade kakvo jelo i piće podnositi može, ne poznavашe melema za ublaživanje boli. Bez lijeka i melema ljudi bespomoćno umirahu. Stoga ih Prometej podučí kako se lijekovi spravljaју i kako se svakoјake bolesti iscjelјuju. Potom ih podučí proricati po znamenјima, rastumači im rječite znake i sne, let ptičјi po uzduhu, te podučí motrenјu životinja što se na žrtvu prinosiše. Napokon im pogled svrati pod zemlјinu površinu i ondje pomogne da otkriјu mjed, željezo, srebro i zlato. Jednom riječјu, uputi ih u sve udobnosti življenја i vještine. A na nebu sa svojim potomstvom tek što zavlada Zeus, koji svoga oca Krona svrže s prijestolja i sruši Titane, stari rod bogova, od kojega je potekao i Prometej, sin Japetov.

Sada se novi bogovi stadoše zanimati za tek nastali ljudski rod. Zatražiše od njih da im časti ukazuјu, a zauzvrat volјni bijahu zaštitu im pružiti. U Mekoni na Peloponezu sastadoše se bića smrtna i nebeski besmrtnici, te se ondje utvrdiše prava i dužnosti ljudi. Ondje istupi i Prometej, zastupnik ljudi, nastojeći kako

nebesnici ne bi smrtnicima nametnuli preteške dužnosti. U tome sina Titanova zavede lukavost njegova da prevari bogove. Velikoga bika zakolje, a bogovima na volju prepusti izabrati što za sebe žele. Raskomada Prometej žrtvenu životinju i načini dvije hrpe: u jednu stavi meso i drob s obilnom slaninom, u bikovlju kožu sve uvije, te ozgo dometne još i želudac; na drugu stavi ogoljene kosti te ih vješto omota lojem žrtvene životinje. Ova hrpa bijaše i veća. Ali Zeus, sveznajući otac bogova, prozre Prometejevu prijevaru i reče:

— Sine Japetov, presvijetli kralju i dobri prijatelju, kako nejednako razdijeli nam darove!

Prometej se tek sad osvjedoči da ga je uspio prevariti, nasmija se u sebi i reče:

— Presvijetli Zeuse, najveći od sviju vječnih bogova, izaberi onaj dio na koji te najviše nuka srce tvoje u grudima.

Zeus se razjari, ali u tren navlaš zagrabi bijeli loj. Kada ga razmota i opazi samo gole kosti što u njemu bijahu zamotane, pričini se kao da je tek sada otkrio prijevaru te gnjevno reče:

— Vidim dobro, dragi Japetov sine, da vještinu prijevare još nisi zaboravio!

Zeus odmah odluči da se Prometeju za prijevaru njegovu osveti i uskrati ljudima posljednji dar što im bijaše potreban kako bi savršenije napredovali — vatru. Ali i tome je Japetov lukavi sin znao doskočiti. Uze dugu stabljiku gorostasne trske sa srčikom, približi se u skoku sunčanim kolima što onuda prolaziše i u stabljiku zahvati iskru vatre što još tinjaše. S tom plamenom iskrom siđe na zemlju, te uskoro zaplamti prva lomača što se uzvije prema nebu. Dubinom duše prostrijeli Zeusa bol kada vidje kako se među ljudima nadaleko svijetli sjaj vatre što zaplamti u visine. Kako ne uzmogne više bićima smrtnim oduzeti da se vatrom koriste, Zeus

im za osvetu smisli novo zlo. Hefest, bog vatre i nadaleko slavan umjetnik, morade mu načiniti obmanjivi lik prelijepa djevojke; sama Atena, koja je pozavidjela Prometeju pa mu postala ljuta protivnica, zaogrne djevojku blistavom bijelom odorom, glavu joj ovjenča svježim cvijećem i poveže zlatnom vrpcom, a lice zastrije koprnom; Hermo, glasnik bogova, obdari ljupki lik darom govora, a Afrodita je uresi svakom dražesti i milinom. U obličju dobrote Zeus sazda blistavo privlačno zlo i nadjene mu ime Pandora, što bi značilo "Svime obdarena", jer svaki od besmrtnika bijaše obdario djevojku jednim od kobnih i zloslutnih darova za ljude.

Herma nato povede djevojku na zemlju, gdje se ljudi šetahu izmiješani s bogovima. Svi se stadoše diviti prekrasnom liku, ali djevojka kroči k Epimeteju, bezazlenom bratu Prometejevu i nudi mu Zeusov dar, kojega on posla nesretnom mladiću. Uzalud ga brat opominjaše neka nikada ne primi nikakva dara od olimpskih bogova, kako s njim ne bi i kakvo zlo došlo na ljude. Prometej stoga posavjetova brata neka dar ne primi, već ga vrati nebesnicima koji mu ga odaslaše. Ali bezazleni se Epimetej ne obazre na bratovljeve savjete, već s radošću primi lijepu djevojku, a zlo osjeti istom onda kada ga ono snađe. Dotada ljudi življahu slobodni od svake nevolje, oslobođeni tegobnoga rada i mučnih bolesti. Ali žena na svojim zavodljivim dlanovima donije dar: veliku posudu s poklopcem. Čim uniđe k Epimeteju, odigne poklopac, a iz posude odmah izletjelo čitavo jato svakojakih nevolja, koje se munjevitom brzinom razletješe cijelom zemljom. Tek je jedno jedino dobro bilo sakriveno sasvim na dnu posude — nada. Ali Pandora, kako joj je otac sviju bogova naredio, spusti poklopac prije nego nada uzmogne izlepršati, te je tako zauvijek u posudu zatvori. Uskoro zatim bijeda u svim svojim oblicima ispuni zemlju, zrak i more. Bolesti pohodiše

ljude danju i noću, potajno i nečujno, jer im Zeus uskrati dar govora. Roj svakojakih groznica zaposjedne zemlju, a smrt, koja je ranije tako sporo i polagano dolazila k ljudima, ubrza svoje korake.

Nato se Zeus osvetom svojom obori na Prometeja. Krivca preda Hefestu i njegovim slugama, Kratosu i Biji, onima čija imena označavahu Snagu i Silu. Morali su ga odnijeti u skitsku pustoš i ondje neraskidivim lancima prikovati iznad strahovitog ponora, na stijenu gore Kavkaza. Nerado Hefest izvrši nalog svoga oca Zeusa; u Titanovu sinu on ljubljaše unuka svoga pradjeda Urana i ravnopravnog potomka bogova. Uz riječi samilosti, a pogrde surovih slugu, naredi on neka ovi izvrše okrutno djelo. Tako je Prometej morao visjeti na tužnoj stijeni u uspravnom položaju, a da nikada nije mogao usnuti ili barem saviti svoje umorno koljeno.

— Mnogo ćeš se uzalud žalostiti i uzdisati — reče mu Hefest — jer Zeusova je volja nemilosrdna, a tvrda su srca onih što se s njime domogoše vladavine među nebesnicima.

I doista, muke su kažnjenog nesretnika imale trajati čitavu vječnost ili bar trideset tisuća godina. I iako glasno uzdisaše, a za svjedoke svojih muka dozivaše vjetrove, rijeke i morske valove, Zemlju majku sviju i sunčani kolut koji sve vidi, ipak osta nepokolebljiva duha.

“Što sudbina odluči”, govoraše, “mora podnositi onaj koji nauči shvaćati nesavladivu moć nužnosti.”

Niti svakojake prijetnje Zeusove ne sklone Prometeja da pobliže uputi oca sviju bogova kakvo ga mračno proročanstvo očekuje. Po njemu je vladaru sviju bogova prijetila propast i pad zbog novoga braka što ga je namjeravao sklopiti. I Zeus održa riječ: orla odasla okovanu Prometeju, a ovaj mu kao svakidašnji gost kljuvao jetra, koja bi, izgrizena, uvijek ponovno narasla.

Muke njegove nisu smjele prestati sve dok se ne pojavi netko tko bi se dragovoljno podvrgao smrti i time na sebe preuzeo njegovu kaznu.

Stoljeća za stoljećima prolaze, a Prometej trpi strašne muke okovan na kavkaskoj stijeni. Ali nesretniku naposljetku svanu dan oslobođenja, kad onuda naiđe Heraklo putujući k Hesperidama po zlatne jabuke. Videći unuka bogova gdje visi na Kavkazu, i ponadavši se u ostvarenje njegovih dobrih savjeta, sažali se na njegovu zlu sudbinu, a kad spazi orla kako sjedi na njegovim koljenima i kljuje mu jetra, odloži kijak i lavlju kožu, napne luk, odapne strijelu i skine strašnu pticu s jetara mučenikovih. Nato mu odriješi okove i povede oslobođena Prometeja sa sobom.

Uvjet kralja bogova morao se ispuniti. Stoga postavi Heraklo za Prometejeva zamjenika Kentaura Hirona, koji bijaše pripravan umrijeti umjesto njega, iako bijaše besmrtan. Kako Zeusova osuda, kojom Prometeja osudi na mnogo dulju kaznu, ne bi ostala neizvršena, morao je Prometej trajno nositi željezni prsten u kojem bijaše kamenčić s one kavkasko stijene. Tako se Zeus mogao dičiti da njegov neprijatelj još uvijek živi prikovan na stijenu kavkasku.